

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Η ΠΑΡΟΥΣΑ ΜΕΛΕΤΗ διερευνά τη θέση των ειδών και της ειδολογικής θεωρίας στον βρετανικό Ρομαντισμό. Πρωταρχικό μου μέλημα δεν είναι η εξέταση της τύχης μεμονωμένων ειδών —παρότι αυτό αποτελεί μέρος της συζήτησης—, αλλά η ίδια η έννοια του είδους κι ο ρόλος που έπαιξε στη λογοτεχνική κουλτούρα της Ρομαντικής εποχής. Λέγοντας ειδολογική θεωρία, δεν εννοώ μόνο τη ρητή διατύπωση της θεωρίας των Ρομαντικών συγγραφέων και κριτικών, αλλά επίσης τις εκτιμήσεις και τις στάσεις απέναντι στα είδη, όπως αυτές διαφαίνονται εμμέσως στα ίδια τα λογοτεχνικά κείμενα. Το πεδίο της έρευνάς μου εκτείνεται από τις παρακλειμενικές λεπτομέρειες, όπως οι τίτλοι, οι υπότιτλοι και οι πρόλογοι (δεδομένα που μπορούν να αποκαλύψουν ή να αποκρύψουν στρατηγικά τω τρόπω τις ειδολογικές πεποιθήσεις του κειμένου), μέχρι τα πεδία των ιστορικών και πολιτισμικών δυνάμεων που διαμορφώνουν μακροπρόθεσμα τις τύχες των ειδών· από ζητήματα μορφής και δομής —η εσωτερική αρχιτεκτονική ή «μορφολογία» του είδους— μέχρι θέματα ειδολογικής λειτουργίας και προσήμου, αλλά και τις θεσμικές και ιδεολογικές διαστάσεις του είδους. Ο παρών τόμος επικεντρώνεται στην ποίηση· εντούτοις, καταπιανόμαστε μ' ένα ευρύτερο φάσμα ειδών, όπου και το επαναλαμβανόμενο θέμα της σχέσης —ιεραρχικής, ανταγωνιστικής, συνδυαστικής— μεταξύ των ειδών. Ο χειρισμός αυτού του εκτενούς και σύνθετου θέματος απαιτεί την εξέταση ποικίλων δεδομένων, καθώς και τη χρήση διαφορετικών αναλυτικών τεχνικών, συμπεριλαμβανομένης της δομικής κριτικής, της ιστορίας της πρόσληψης, της βιβλιογραφικής έρευνας και της εκ του σύνεγγυς «ειδολογικής» ανάγνωσης μεμονωμένων κειμένων. Ωστόσο, τα κεφάλαια που ακολουθούν προσδιορίζονται στη βάση ενός και μόνο πρωταρχικού στόχου, της κα-

τανόησης δηλαδή της ξεχωριστής ειδολογικής συνείδησης της εποχής του Ρομαντισμού, θεωρημένης όχι μόνο από την οπτική του συγγραφέα, αλλά και από εκείνη των εκδοτών, των βιβλιοπωλών, των κριτικών και των κοινών αναγνωστών, οι οποίοι στο σύνολό τους είχαν επενδύσει στην έννοια του είδους και τη μεταχειρίζονταν με συγκεκριμένους τρόπους. Συνεπώς, αυτό το βιβλίο έχει σχεδιαστεί ως μελέτη για τον Ρομαντισμό αλλά και ως συνεισφορά στην ιστορία της Ποιητικής. Επεξηγώντας τους ειδολογικούς κώδικες, γραπτούς και άγραφους, στους οποίους θεμελιώνονται οι λογοτεχνικές πρακτικές του Ρομαντισμού, ελπίζω ταυτόχρονα να χαρτογραφήσω μια ελάχιστα μελετημένη πτυχή μίας από τις πλέον ανθεκτικές και προβληματικές έννοιες της λογοτεχνικής θεωρίας – εκείνης του είδους.

Η θεωρία των ειδών αποτελεί ένα αμφιλεγόμενο πεδίο, όπως άλλωστε και η έρευνα γύρω από τον Ρομαντισμό. Από την επαφή αυτών των δύο προκύπτει ένα ορισμένο διακύβευμα. Γράφοντας αυτό το βιβλίο, κάποιες φορές οδηγήθηκα σε γενικεύσεις, οι οποίες μπορεί να φανούν επικίνδυνες στον αναγνώστη, ενώ σε άλλες περιπτώσεις επέμεινα, σε σημείο εμμονής, σε ασήμαντες λεπτομέρειες. Αυτό το έργο μ' έκανε να συνειδητοποιήσω, νιώθοντας ορισμένες φορές άβολα, τη δύναμη της στρουκτουραλιστικής άποψης, σύμφωνα με την οποία σκοπός της Ποιητικής δεν είναι η ερμηνεία του επιμέρους έργου, αλλά η ανακάλυψη των όρων που μπορούν δυνητικά να οδηγήσουν σε τέτοια έργα, και ότι το εκάστοτε έργο δεν πρέπει να αντιμετωπίζεται μεμονωμένα, αλλά ως εκδήλωση μιας ευρύτερης τάσης. Όταν δεν χαρτογραφούσα ευρείες πολιτισμικές τάσεις και όρους, η προσοχή μου επικεντρωνόταν σε μεγάλο βαθμό σε αυτά που ο Gerard Genette αποκαλεί «κατώφλια» (*seuils*) των κειμένων,¹ στην ερμηνεία δηλαδή της σημασίας των τίτλων, των υποτίτλων, των προλόγων και των υποσημειώσεων. Η μεταγλώσσα, οι ορίζοντες προσδοκιών και η κριτική θεωρία καταλαμβάνουν τον ίδιο χώρο με την πραγματική λογοτεχνική εκτέλεση.

Μπορεί συνεπώς να φανεί ότι υποτίμησα αυτό που ο Friedrich Schlegel αποκαλεί το «ωραίο και μάλιστα απαραίτητο» μέρος της αναγνωστικής εμπειρίας, όταν «παραδινόμαστε εξ ολοκλήρου» σ' ένα ποιη-

1. Gérard Genette, *Seuils*, Παρίσι, Éditions du Seuil, 1987· *Paratexts: Thresholds of Interpretation* (μτφρ.: Jane E. Lewin), Κάμπριτζ, Cambridge University Press, 1997.

τικό έργο «και αφήνουμε τον συγγραφέα να μας κάνει ό,τι θέλει».² Αυτή η εντύπωση είναι παραπλανητική, καθώς η κινητήρια τελικά δύναμη της έρευνας ήταν ο ενθουσιασμός που προκαλούν η αναγνωστική εμπειρία και η δύναμη της τέχνης (σύμφωνα με μια ακόμα φράση του Schlegel) να «παγιδεύει στη σαγήνη της».³ Οι πόροι που διαθέτουν τα είδη αποτελούν, κατά την άποψη μου, μέρος της ισχύος τους. Για τον καλλιτέχνη, η συνάντησή του με το είδος αποτελεί μια στιγμή διαφοροποίησης και, ταυτόχρονα, αφομοίωσης. Κατά την πράξη της συγγραφής οι ειδολογικοί κώδικες χρησιμοποιούνται και ταυτοχρόνως υπόκεινται σε τροποποιήσεις, προσδιορίζοντας μέσω αυτής της επαφής με το είδος την προσωπική ταυτότητά τους. Δηλαδή ο ποιητής λειτουργεί εναντίον του είδους αλλά και εντός του πλαισίου του, ενώ συχνά ενεργεί εντός του πλαισίου αλλά και εναντίον πολλών ειδών συγχρόνως. Αυτό αποτελεί μέρος της διαλεκτικής του αρχαϊσμού και της ανανέωσης, μια διατύπωση που χρησιμοποιήθηκε και ως τίτλος ενός εκ των κεφαλαίων του παρόντος τόμου, τον οποίο δεν δανείστηκα από τον Schlegel, αλλά από έναν μεταγενέστερο θεωρητικό των ειδών, που ακολουθεί τη ρομαντική παράδοση, τον Ρώσο φορμαλιστή Yuri Tynianov.⁴ Η θέση που υποστήριζε —η οποία αποτέλεσε εφαλτήριο για τον Mikhail Bakhtin και άλλους— είναι ότι τα λογοτεχνικά είδη ορίζονται ως στατικές και ταυτόχρονα δυναμικές οντότητες, ως οπισθοδρομικές και την ίδια στιγμή προοδευτικές. Στα χέρια των καλύτερων καλλιτεχνών το είδος μετατρέπεται ταυτόχρονα σε αρχείο και σε λευκό χαρτί, σε αποθετήριο της παράδοσης και σε δύναμη που ωθεί προς την πρωτοτυπία.

Υποστηρίζω ότι αυτό το γεγονός με τη διαχρονική ισχύ παρουσιάζει ένα ειδικό ενδιαφέρον κατά τη διάρκεια του Ρομαντισμού. Σε αυτή την ιστορική στιγμή, ο αρχαϊσμός και η ανανέωση —που εκ των πραγμάτων συνιστούν αντιθετικές ροπές— έγιναν για πρώτη φορά πλήρως συνειδητές και θεωρητικώς εκπεφρασμένες λογοτεχνικές τάσεις. Η σύγκρουση που δημιουργείται ανάμεσα στις τάσεις («κάνε το παλαιό» και «κάνε το καινούργιο») παρήγαγε μία από τις πιο δυναμικές φάσεις της

2. Friedrich Schlegel, «On Goethe's Meister» (1798): *German Aesthetic and Literary Criticism: The Romantic Ironists and Goethe* (επιμ.: Kathleen Wheeler), Καμπριτζ, Cambridge University Press, 1984, σελ. 62.

3. Ό.π., σελ. 63.

4. Yuri Tynianov, *Arkhaisty i novatory* (: *Archaists and Innovators*), Λένινγκραντ, 1929.

λογοτεχνικής ιστορίας και δημιούργησε μια στάση απέναντι στο είδος, η οποία ήταν επαναστατική από δύο απόψεις: αντιτάχθηκε στην παράδοση και επεδίωξε τον μετασχηματισμό, αλλά δημιούργησε επίσης και μια αταβιστική ροπή (ροπή προς την ανακύκλωση του παρελθόντος, προς την επιστροφή στις ρίζες). Οι συνακόλουθες επιπλοκές εξαντλούνται στα λαμπρά θεωρητικά γραπτά, καθώς και στην πλούσια λογοτεχνική παραγωγή της περιόδου. Η Ρομαντική συνεπώς ειδολογική συνείδηση αποτελεί, μεταξύ άλλων, ένα ειδικό είδος αυτο-συνειδησίας για τα είδη. Καθώς η λογοτεχνική αγορά επεκτεινόταν και οι παραδοσιακές κατηγορίες και τα πρωτόκολλα του νεοκλασικιστικού ειδολογικού συστήματος άρχισαν να γίνονται ολοένα και πιο παρωχημένα, οι μορφές και οι λειτουργίες των ειδών άρχισαν να μεταβάλλονται και τα ειδολογικά συμβόλαια έπρεπε να γίνουν εκ νέου αντικείμενα διαπραγμάτευσης. Ο αυτοπεριγραφικός και αυτοδικαιολογητικός χαρακτήρας της Ρομαντικής λογοτεχνίας —η αναπόφευκτη κριτική της διάσταση, σύμφωνα με τον χαρακτηρισμό του Paul de Man—⁵ αποτελούσε μέρος αυτής της διαπραγμάτευσης. Η παρακειμενική, προκαταρκτική (ο όρος του Wordsworth είναι «προπαρασκευαστική»)⁶ ποιότητα πολλών κειμένων

5. Paul de Man, *Blindness and Insight: Essays in the Rhetoric of Contemporary Criticism*, Λονδίνο, Routledge, 1983, σελ. 80, εδώ συνοψίζεται το απόσπασμα 238 του Friedrich Schlegel από το *Athenaeum* [=Το Ρομαντικό απόσπασμα. Μια επιλογή κειμένων του πρώιμου Ρομαντισμού (επιλογή - μτφρ. - επιμ.: Μάνος Περράκης), Αθήνα, Futura, 2003, σελ. 55].

(σ.τ.ε.): Οι βιβλιογραφικές προσθήκες του επιμελητή στις υποσημειώσεις και στην επιλεγμένη βιβλιογραφία στο τέλος της μελέτης σημειώνονται στο εξής μέσα σε αγκύλες, όπως λ.χ. εδώ στην υποσημ. αρ. 5. Όπου προστίθεται από τον επιμελητή νέα υποσημείωση για ανάλογες βιβλιογραφικές προσθήκες ή για ορισμένες εκ μέρους του ή των μεταφραστών απαραίτητες διευκρινίσεις επί ζητημάτων λογοτεχνικών όρων, σημειώνεται στο τέλος η πλαγιογραφημένη ένδειξη (σ.τ.ε.) και (σ.τ.μ.) αντίστοιχα. Διατηρήθηκε παντού το σύστημα παραπομπών του συγγραφέα.

6. Η περιγραφή του Wordsworth για το *The Prelude* (Το Πρελούδιο), ενώ ήταν άτιτλο ακόμα και αδημοσίευτο, περνά στον «Πρόλογο» του *The Excursion* (Η Εκδρομή) (1814).

(σ.τ.ε.): Οι τίτλοι έργων τα οποία αφορούν σε πρωτογενείς αποκλειστικά πηγές (λογοτεχνικές και γραμματειακές) και έχουν εξ ολοκλήρου ή αποσπασματικά μεταφραστεί, ή δεν έχουν μεταφραστεί στα ελληνικά, αποδίδονται από τον επιμελητή στο κυρίως κείμενο και στις υποσημειώσεις —μόνον όταν σε αυτές οι τίτλοι δεν εντάσσονται σε βιβλιογραφική παραπομπή— μέσα σε παρένθεση, όπως λ.χ. εδώ στην υποσημ. αρ. 6 οι τίτλοι *Το πρελούδιο* και *Η εκδρομή*. Ενίοτε προτάσσεται απευθείας

του Ρομαντισμού αποτελεί ακόμα μια εκδήλωση της ίδιας ώθησης. Φαίνεται ότι πολλοί συγγραφείς δεν μπορούσαν πλέον να δουλέψουν ευθέως με τα είδη: έπρεπε να προβληματιστούν, να ειρωνευτούν, να θεωρητικοποιήσουν τη σχέση τους με το είδος. Παραδειγματικό Ρομαντικό είδος (ή, όπως ισχυρίζομαι στο Τέταρτο Κεφάλαιο, ένας παραδειγματικός τρόπος σύνδεσης με το είδος) ήταν το απόσπασμα ή σκίτσο· ένα άλλο ήταν το ειδολογικώς μεικτό έργο ή *Mischgedicht*, που αποτέλεσε κομβικό σημείο της Ρομαντικής θεωρίας και πρακτικής τόσο στη Βρετανία όσο και στη Γερμανία.

Επιπλέον, αυτή ήταν η περίοδος που είδε τη γέννηση της φανερά «ειδολογικής» λογοτεχνίας, την οποία σήμερα αποκαλούμε «το είδος της μυθοπλασίας» (το γοτθικό μυθιστόρημα αποτελεί αναμφισβήτητα το πρώτο παράδειγμα), είδε την ενθουσιαστική αναβίωση των μέχρι τότε ξεπερασμένων λογοτεχνικών μορφών και δημιούργησε πολλά νέα ποιητικά, πεζογραφικά και δραματικά είδη, ορισμένα εκ των οποίων ευδοκιμούν ακόμα και σήμερα, έπειτα από δύο αιώνες. Ο παρών τόμος επιδιώκει να τεκμηριώσει και να εξηγήσει τη συνύπαρξη αυτών των αντιφατικών τάσεων – τη ροπή προς τη διάλυση και υπέρβαση των ειδών, και τη ροπή προς την παγίωση και την εκμετάλλευσή τους. Ως εκ τούτου, αυτός ο τόμος δεν αποτελείται από ξεχωριστές μελέτες για το κάθε είδος, αλλά από αλληλένδετα δοκίμια, τα οποία κινούνται ανάμεσα σε ατομικές παραδειγματικές μελέτες και σε ευρύτερα ζητήματα. Κάθε κεφάλαιο καταπιάνεται με μια συγκεκριμένη πτυχή της Ρομαντικής ειδολογικής συνείδησης, η οποία αποκαλύπτεται σε διαφορετικά επίπεδα και σε διαφορετικά συμφραζόμενα: στη λογοτεχνική θεωρία της εποχής, στη δημιουργική πρακτική της και στις μεγαλύτερες λειτουργίες της λογοτεχνικής οικονομίας. Παρότι τα κεφάλαια προϋποθέτουν το ένα το άλλο και συνεισφέρουν σ' ένα σωρευτικό επιχείρημα, μπορούν εντούτοις να διαβαστούν ξεχωριστά και εκτός σειράς – αν και η «Εισαγωγή» θα πρέπει πιθανώς να προηγηθεί.

Στα δέκα και περισσότερα χρόνια έρευνας και συγγραφής αυτού του τόμου πολλοί άνθρωποι μου έδωσαν ιδέες, λεηλάτησα πολλές βιβλιοθήκες και αξιοποίησα πολλά κονδύλια. Η πλήρης καταγραφή των οφειλών μου θα υπερέβαινε τις δυνατότητες της μνήμης μου και θα ξε-

η νεοελληνική απόδοση των εν λόγω τίτλων έργων, ανάλογα με τα εκάστοτε συντακτικά συμφραζόμενα στο κυρίως κείμενο και στις υποσημειώσεις· σε όλες αυτές τις περιπτώσεις έπεται ο πρωτότυπος τίτλος των έργων σε παρένθεση.

περνούσε τα όρια ενός προλόγου· υπάρχουν, όμως, ορισμένα άτομα και ορισμένα ιδρύματα που με βοήθησαν ιδιαίτέρως και με μεγάλη χαρά καταγράφω την εκτίμηση που τρέφω γι' αυτά. Από τους φίλους και συναδέλφους, παλιούς και σημερινούς στο Αμπερντίν, είμαι ιδιαίτερος ευγνώμων στους Paul Coates, Gordon Graham, David Hewitt, Hazel Hutchison, Clark Lawlor, Ali Lumsden, Liam McIlvanney, Tom Nichols, Gert Ronberg, George Rousseau, Paul Schlicke, Michael Syrotinski, Jan Todd, στους εκλιπόντες Robin Gilmour και George Watson, και στα μέλη του μεταπτυχιακού μου σεμιναρίου με τίτλο «Ρομαντισμός και Είδη». Οι Catherine Jones, Adam Potkay και Dana van Kooy μοιράστηκαν μαζί μου ιδέες και διάβασαν τμήματα του χειρογράφου, προσφέροντάς μου πολύτιμα σχόλια. Ο Paul Hamilton μου παρείχε εξειδικευμένη καθοδήγηση σε ό,τι αφορά στη γερμανική πτυχή της μελέτης μου, βοηθώντας με να αποσαφηνίσω βασικούς άξονες της επιχειρηματολογίας μου. Η Susan Manning έκανε διεισδυτικά σχόλια σε ορισμένα κείμενα του δέκατου όγδοου αιώνα. Η Ainsley McIntosh συνέταξε το Ευρετήριο. Θα ήθελα επίσης να ευχαριστήσω τους John Birtwhistle, Marilyn Butler, Jack Donovan, John Frow και Fiona Stafford για την υποστήριξή τους σε διάφορα στάδια της εργασίας μου και ιδιαίτερα τον Tim Webb, ο οποίος αποτέλεσε πηγή έμπνευσης καθ' όλη τη διάρκεια της προσπάθειάς μου. Οι Graham Allen, Pam Clemit, Greg Dart, Marilyn Gaull, Tom Heacox και Judith Thompson υπήρξαν ερεθιστικοί συνομιλητές, όπως και ο αδελφός μου Alistair, εργάτης σε γειτονικό ακαδημαϊκό αμπελώνα. Ευχαριστίες αξίζουν και σε άλλα μέλη της οικογένειάς μου: στους Richmond και Claire, για την απλόχερη φιλοξενία τους στα πολλά ερευνητικά μου ταξίδια στο Λονδίνο· στη Virginia και στον Victor, που με καλωσόρισαν με αξεπέραστο στυλ στο Lake District· και στη μητέρα μου, Christine, που μου παρείχε ένα άνετο καταφύγιο στο Cotswolds (πληρώνοντας ως τίμημα τη συμμετοχή μου σε αμέτρητους γύρους Scrabble). Πάνω απ' όλα, θα ήθελα να ευχαριστήσω τη Helen Lynch, της οποίας η οξεία αντίληψη και ο ανηλεής έλεγχος στις ιδέες και στη γραφή μου με βοήθησαν να διαμορφώσω και να υποστηρίξω αυτό το έργο. Σε αυτήν της την προσπάθεια είχε τη στήριξη των δύο καταπληκτικών μας κορών, της Konstancja και της Miriam, οι οποίες ουδόλως χαρίστηκαν στον ακαδημαϊκό μανιερισμό και στην πατρική αφροσύνη.

Ένα μέρος του Τρίτου Κεφαλαίου έχει προδημοσιευτεί στο περιοδικό *Eighteenth-Century Life* και ένα τμήμα του Δεύτερου Κεφαλαίου

δημοσιεύτηκε στο περιοδικό *The Wordsworth Circle* και στο *La question Romantica*. Στο «Συμπέρασμα» έχει ενσωματωθεί υλικό που δημοσιεύτηκε σ' έναν τόμο προς τιμήν του πρώην συναδέλφου μου στο Γκντανσκ, του Andrzej Zgorzelski. Σε κάθε περίπτωση, οι αρχικές εκδόσεις έχουν αναθεωρηθεί σε μεγάλο βαθμό, ενίοτε και ριζικά. Εκφράζω τις ευχαριστίες μου στους επιμελητές και τους εκδότες των παραπάνω εντύπων για την άδεια της ανατύπωσης των κειμένων. Θα ήθελα επίσης να ευχαριστήσω τους διοργανωτές και το κοινό των πολλών συνεδρίων και σεμιναρίων, όπου παρουσιάστηκε σε πρώτη μορφή το υλικό του βιβλίου· οι διάλογοι αυτοί υπήρξαν ουσιώδεις. Για την παροχή υλικού και άλλων υπηρεσιών, είμαι ευγνώμων στο προσωπικό της βιβλιοθήκης του Πανεπιστημίου του Αμπερντίν (στους Gilian Dawson, Iain Beavan και ειδικότερα στην ομάδα των Ιστορικών Συλλογών), στη Βιβλιοθήκη Bodleian, στη Βρετανική Βιβλιοθήκη, στο Βρετανικό Μουσείο, στη Βιβλιοθήκη του Πανεπιστημίου του Καίμπριτζ, στη Βιβλιοθήκη Houghton, στο Κολλέγιο του Χάρβαρντ, στην Εθνική Βιβλιοθήκη Τέχνης του Μουσείου Victoria και Albert, στην Εθνική Βιβλιοθήκη της Σκωτίας, στο Wordsworth Trust στο Grasmere και στη Βιβλιοθήκη του Κογκρέσου στην Ουάσιγκτον. Η Βρετανική Ακαδημία και το Carnegie Trust χρηματοδότησαν μια σειρά από ερευνητικά ταξίδια, και το Συμβούλιο Έρευνας για τις Τέχνες και τις Ανθρωπιστικές Επιστήμες (Arts and Humanities Research Council) μια κρίσιμη περίοδο ερευνητικής άδειας. Το Πανεπιστήμιο του Αμπερντίν μού παρείχε πρόσθετη οικονομική στήριξη και εκπαιδευτική άδεια. Οφείλω, τέλος, να ευχαριστήσω τους επιμελητές και το προσωπικό παραγωγής των Oxford University Press και ειδικότερα τους Andrew McNeillie, Jacqueline Baker, Keira Dickinson, Ariane Petit, την επιμελήτρια των κειμένων μου Laurien Berkeley, καθώς και τους ανώνυμους αναγνώστες των Oxford University Press για τις εξαιρετικά χρήσιμες συμβουλές τους.

D. D.

ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΟ ΣΗΜΕΙΩΜΑ ΤΟΥ ΕΠΙΜΕΛΗΤΗ

Μνήμη Μιχάλη Πιερόη

ΣΤΗ ΜΕΛΕΤΗ ΤΟΥ *Ο Ρομαντισμός και οι χρήσεις των ειδών* (2009), ο David Duff διερευνά συστηματικά τους τρόπους με τους οποίους οι συγγραφείς και οι θεωρητικοί του Ρομαντισμού αξιοποίησαν στον νέο δικό τους, πρωτότυπο αισθητικό και καλλιτεχνικό ορίζοντα το ζήτημα των ειδών και της λογοτεχνικής παράδοσής τους, όπως αυτή είχε εδραιωθεί στη δυτική πολιτισμική σκηνή μέχρι το τέλος του δέκατου όγδοου αιώνα.

Η ειδολογική αυτή πτυχή που δεν έχει συστηματικά μελετηθεί γίνεται στην εν λόγω μελέτη αντικείμενο μιας ερμηνευτικής προσέγγισης, θεμελιωμένης δραστηριότητα από άποψη μεθόδου στην εμπειριστατωμένη και σε βάθος κριτική ανάλυση των πηγών (λογοτεχνία, θεωρητικά και κριτικά κείμενα, πραγματείες κ.λπ.), γόνιμα συνδυασμένη με την έρευνα επί του πυκνού δικτύου πολιτισμικών τάσεων και πρακτικών της εποχής του Ρομαντισμού στη Βρετανία.

Απέναντι σε γενικευτικές θεωρήσεις του Ρομαντισμού ως λογοτεχνικού και ευρύτερα καλλιτεχνικού ρεύματος, ή σε προσεγγίσεις ιδιαίτερων εκφάνσεων του ρεύματος χωρίς συστηματική αξιοποίηση πρωτογενών πηγών στο πλαίσιο συγκεκριμένων και ιστορικά προσδιορισμένων πολιτισμικών παραδόσεων, η παρούσα μελέτη του Duff επικεντρώνεται σε μια δεσπόζουσα παράμετρο των λογοτεχνικών, θεωρητικών και κριτικών πραγματώσεων του Ρομαντισμού στη Γερμανία και κυρίως στη Βρετανία, που συνδέεται ακριβώς με το ζήτημα των λογοτεχνικών ειδών, και διερευνά το ευρύ φάσμα των σχετικών —λογοτεχνικών και γραμματειακών— πηγών και των μεταξύ τους συναρτήσεων.

Αναλύοντας διεξοδικά τις εν λόγω πηγές, ο μελετητής αντιπαρατίθεται με πειστικότητα τρόπο σε μια κοινώς αποδεκτή άποψη ότι ο Ρο-

μαντισμός ανέτρεψε την έννοια του λογοτεχνικού είδους· έννοια συστατικά συνδεδεμένη με τη μακραίωνη παράδοση που θέσπισε στον δυτικό πολιτισμικό ορίζοντα η αριστοτελική *Ποιητική*, από τα μετακλασικά χρόνια μέχρι τις τελευταίες δεκαετίες του δέκατου όγδοου αιώνα, διά μέσου, κατά μείζονα λόγο, της Αναγέννησης και του Νεοκλασικισμού.

Η επιχειρηματολογία του Duff, βασισμένη στον γόνιμο συνδυασμό των κατακτήσεων της σύγχρονης θεωρίας και κριτικής της λογοτεχνίας και του πολιτισμού, από τους Ρώσους φορμαλιστές και τη διαλογικότητα του M. M. Bakhtin μέχρι σήμερα, εξετάζει σε βάθος το ζήτημα του είδους με άξονα αναφοράς τη συγχρονική αλληλοπεριχώρηση του Ρομαντισμού με τη νεοκλασικιστική παράδοση (β' ήμισυ δέκατου όγδοου – πρώτες δεκαετίες δέκατου ένατου). Τα πορίσματα της έρευνάς του δείχνουν με σαφήνεια και ενάργεια ότι ο Ρομαντισμός στη Βρετανία δεν κατέρριψε την έννοια του είδους, αλλά αντίθετα την επαναπροσδιόρισε ρηξικέλευθα στον νέο δικό του λογοτεχνικό, καλλιτεχνικό, αισθητικό και φιλοσοφικό ορίζοντα, όπου δέσποζε η συνθετικών προδιαγραφών *μείξη* των παραδεδομένων ειδολογικών κατηγοριών και ο αναπροσανατολισμός τους σε ριζικά καινότροπες λογοτεχνικές, θεωρητικές και κριτικές πραγματώσεις. Αυτό προκύπτει από τη συστηματική και πειστική πραγματεύση καίριων όψεων του έργου εμβληματικών ποιητών του Ρομαντισμού, όπως του William Blake, του S. T. Coleridge, του William Wordsworth, του Lord Byron, του P. B. Shelley και του John Keats, στη συνάφειά του τόσο με τους Γερμανούς φιλοσόφους, θεωρητικούς της τέχνης και της λογοτεχνίας στο μεταίχμιο δέκατου όγδοου και δέκατου ένατου, όσο και της παράδοσης του Νεοκλασικισμού στη Βρετανία.

Η μελέτη του Duff εμπλουτίζει σημαντικά τη νεοελληνική βιβλιογραφία του Ρομαντισμού—όπου δεσπόζει το έργο του Γιώργ. Βελουδής—,¹ προσφέροντας δόκιμα και ευάγωγα ερείσματα στη νεότερη έρευνα, ιδιαίτερα στο πεδίο των ειδολογικά *μεικτών* λογοτεχνικών πραγματώσεων του Ρομαντισμού, πολύ λίγο στα καθ' ημάς μελετημένο, με το οποίο, ως σημειωθεί, είναι συντεταγμένες εργασίες μου, για το Ρομαντικό συνθετικό ποιητικό έργο του Διονυσίου Σολωμού, ήδη από το τέλος της δεκαετίας του 1980, αρχής γενομένης από τη *Γυναίκα της Ζάκυνθος* (1987).²

1. Βλ.: Γιώργ. Βελουδής, *Διονύσιος Σολωμός. Ρομαντική ποίηση και ποιητική. Οι γερμανικές πηγές*, Αθήνα, Γνώση, 1989.

2. Βλ.: Δημ. Αγγελάτος, *Το αφανές ποίημα του Διονυσίου Σολωμού: η «Γυναίκα της Ζάκυνθος»*, Αθήνα, Βιβλιόραμα, 1999· πρόκειται για τη μετάφραση στα ελληνικά—με αρκετές δομικές τροποποιήσεις στη οργάνωση του υλικού— της

Το 2009³ —παράλληλα ακριβώς με το εγχείρημα και τα πορίσματα της έρευνας του Duff— προχώρησα στη συστηματική ερμηνευτική προσέγγιση των ειδολογικών ζητημάτων όλου του έργου του Σολωμού και της προωθημένης, ακόμα και πέραν του ίδιου του Ρομαντισμού, ποιητικής του τέχνης, όπως δραστηκά την αποδίδει ο γνωστός στοχασμός του για τη σύνθεση των *Ἐλεύθερων Πολιορκημένων*:

Πάρε καὶ σύμπηξε δυνατὰ μίαν πνευματικὴν δύναμη, καὶ καταμέρισέ τὴν εἰς τόσους χαρακτήρες ἀνδρῶν καὶ γυναικῶν, εἰς τοὺς ὁποίους ν' ἀνταποκρίνονται ἐμπράκτως τὰ πάντα. Σκέψου καλὰ ἂν τοῦτο θὰ γένη ρομαντικά, ἤ, ἂν εἶναι δυνατό, κλασσικά, ἢ εἰς εἶδος μιχτό, ἀλλὰ νόμιμο, γνήσιο. Τοῦ δεύτερου εἶδους ἄκρο παράδειγμα εἶναι ὁ Ὅμηρος· τοῦ πρώτου ὁ Σέικσπηρ· τοῦ τρίτου, δὲν γνωρίζω.⁴

Αυτή η καλλιτεχνικά προωθημένη ποιητική τέχνη του Σολωμού δεν επιχείρησε να ανατρέψει τη διαμορφωμένη, μακρά ειδολογική παράδοση του Νεοκλασικισμού, με την οποία ο ποιητής είχε ιδιαίτερα εξοικειωθεί στη διάρκεια των σπουδών του στην Ιταλία (1808-1818), όπως με έγκυρο τρόπο έχει προ πολλού δείξει ο L. Coutelle,⁵ αλλά της έδωσε νέα συνδυαστική πνοή, συντονίζοντάς την με τις γενναίες πνευματικές, φιλοσοφικές, αισθητικές και καλλιτεχνικές κατακτήσεις του Ρομαντισμού. Στη διάσταση αυτή είναι αφιερωμένη και παλαιότερη συνδυαστική, παραδειγματικού χαρακτήρα προσέγγισή μου (1997)⁶ των εγ-

διδαστορικής μου διατριβής με τίτλο: «*La Femme de Zante*» (1826-1833), *oeuvre de Dionysios Solomos*, Παρίσι, Université de Paris-Sorbonne/Paris IV, 1987.

3. Βλ.: Δημ. Αγγελάτος, *Το έργο του Διονυσίου Σολωμού και ο κόσμος των λογοτεχνικών ειδών*, Αθήνα, Gutenberg, 2009.

4. Ο στοχασμός γραμμένος στα ιταλικά: βλ.: Διονυσίου Σολωμού *Αυτόγραφα Έργα*, τόμ. Α': *Φωτοτυπίες*, τόμ. Β': *Τυπογραφική μεταγραφή*, (επιμ.: Α. Πολίτης), Θεσσαλονίκη, Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης, 1964, 425Α 22-30. Η μετάφραση στα ελληνικά είναι του Ιάκ. Πολυλά: Διον. Σολωμός *Άπαντα*, τ. Α': *Ποιήματα*, (επιμ. - σημ.: Α. Πολίτης), Αθήνα, Ίκαρος, 1979 [4η 1η: 1948], σελ. 209. Για τη λανθασμένη απόδοση του όρου «*anodo*» (: «τρόπος») —όπως υπάρχει στο ιταλικό κείμενο του στοχασμού— σε «*εἶδος*», βλ.: Γιώργ. Βελουδής, *Διονύσιος Σολωμός. Ρομαντική ποίηση και ποιητική. Οι γερμανικές πηγές*, σελ. 379· βλ. και: Δημ. Αγγελάτος, *Η “φωνή” της μνήμης. Δοκίμιο για τα λογοτεχνικά είδη*, Αθήνα, Λιβάνης, 1997, σελ. 209-210.

5. Βλ.: L. Coutelle, *Ποιητική διαμόρφωση του Σολωμού (1815-1833)* (1977), (μτφρ.: Σωκρ. Καψάσκης· επιμ.: Δημ. Αρβανιτάκης), Αθήνα, Μουσείο Μπενάκη, 2009.

6. Βλ.: Δημ. Αγγελάτος, *Η “φωνή” της μνήμης. Δοκίμιο για τα λογοτεχνικά είδη*, Αθήνα, Λιβάνης, 1997, σελ. 193-239 [=Κεφάλαιο 7: «Καθαρότητα, μείξη και

χειρημάτων του Αδαμ. Κοραή και του Διον. Σολωμού, θεωρημένων στον ορίζοντα της —πολιτισμικά δεσπόζουσας στον νεοελληνικό δέκατο ένατο αιώνα— εννοιολογικής κατηγορίας της (ανα)παράστασης.⁷ κατηγορίας η οποία διαμορφώνεται κατά τις ροπές και ασφαλώς τις πραγματώσεις, λογοτεχνικές και καλλιτεχνικές, αφενός της αληθοφάνειας (του Νεοκλασικισμού),⁸ αφετέρου της φαντασίας (του Ρομαντισμού), με κατευθυντήριους ιστορικο-πραγματολογικούς άξονες αυτών την Αθήνα και τα Επτάνησα αντίστοιχα.

(Αθήνα, Ιανουάριος 2022)

διάλογος: η νεοελληνική εκδοχή των ειδών στο ά' ήμισυ του 19ου αιώνα (Αδαμ. Κοραής – Διον. Σολωμός). Η αριστοτελική δραματοποίηση του μυθιστορήματος (Αδαμ. Κοραής) και η συνδυαστική μυθιστορηματοποίηση έπους και δραματικής ποίησης (Διον. Σολωμός)»]. Βλ. εδώ παρακάτω την τροποποιημένη αναδημοσίευση του κεφαλαίου αυτού: «Επίμετρο», σελ. 423-458.

7. Βλ.: Δημ. Αγγελάτος, *Λογοτεχνία και ζωγραφική. Προς μια ερμηνεία της διακαλλιτεχνικής (ανα)παράστασης*, Αθήνα, Gutenberg, 2017.

8. Βλ.: Δημ. Αγγελάτος, «Πραγματικότητα» και «Ιδανικόν»: ο Άγγελος Βλάχος και ο αισθητικός κανόνας της αληθοφάνειας (1857-1901). *Λογοτεχνία και θεωρία της λογοτεχνίας στο β' ήμισυ του 19ου αιώνα*, Αθήνα, Μεταίχμιο, 2003.

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

ΑΠΟΦΕΙΣ γύρω από την έννοια του είδους είναι αδιαχώριστες από τον Ρομαντισμό. Η ίδια η λέξη «Ρομαντικό» προέρχεται από το όνομα ενός λογοτεχνικού είδους, και ένας από τους πρώτους και πιο συχνούς ορισμούς του Ρομαντισμού συνίσταται απλώς στον ταυτολογικό ισχυρισμό ότι αποτελούσε «την αναβίωση της μυθιστορίας» («romance»). Άλλοι ορισμοί τον έχουν συνδέσει με την άνοδο του λυρικού στοιχείου, τη γέννηση του «ιστορικού μυθιστορήματος» και του «εθνικού μύθου», με την άνοδο της αυτοβιογραφίας ή με την εμφάνιση κάποιας άλλης λογοτεχνικής μορφής, η οποία καλείται να συνοψίσει την καλλιτεχνική ιδιοσυγκρασία του κινήματος. Εντούτοις, αυτοί οι ορισμοί έχουν συνυπάρξει με μια ουσιαστικά αντίθετη αντίληψη, η οποία, μέχρι προσφάτως, ασκούσε μια ισχυρότερη ερμηνευτική επιρροή. Πρόκειται γι' αυτό που αποκαλώ αντι-ειδολογική υπόθεση: η πεποίθηση ότι ο Ρομαντισμός ήταν ουσιαστικά εχθρικός απέναντι στο είδος ή ότι ενδιαφερόταν για τα είδη έχοντας ως μοναδικό του στόχο τη διάλυση ή την υπέρβασή τους. Αυτό το επιχείρημα έχει λάβει πολλές μορφές, εκ των οποίων η πλέον ριζοσπαστική χρονολογείται την ίδια εποχή με την άνοδο του Ρομαντισμού· η εν λόγω άποψη εξίσωνε τον Ρομαντισμό με την ολοκληρωτική απόρριψη των παραδεδομένων ειδολογικών κατηγοριών, όπως συνέβη, παραδείγματος χάριν, με την καταγγελία του Victor Hugo για τον «ψευδο-αριστοτελικό κώδικα», αυτό «το σκουληκοφαγωμένο δοκάρι» του «παλιού ρημαδιού του σχολαστικισμού»,¹ ή με την εκ μέρους του

1. Victor Hugo, Preface to *Cromwell* (1827): *European Romanticism: Self-Definition* (επιμ.: Lilian R. Furst), Λονδίνο, Methuen, 1980, σελ. 123-124 [=«Το μαυιφέστο του Ρομαντισμού (Πρόλογος στον “Κρόμβελ”)»], (μτφρ.: Ανδρ. Ανδεόπουλος), *Νέα Εστία*, τόμ. 110, τχ. 1307 (Χριστούγεννα 1981)] [=Τα εκατόν πενήντα χρόνια του

Friedrich Schlegel απόρριψη των παραδοσιακών θεωριών για τα είδη, τα οποία χαρακτήρισε «το ίδιο πρωτόγονα και παιδαριώδη όπως και οι αρχαίες αντιλήψεις για το αστρονομικό παγκόσμιο σύστημα πριν από τον Κοπέρνικο».² Μια πιο ήπια εκδοχή, που αναπτύχθηκε από τους κριτικούς του εικοστού αιώνα, υποστηρίζει ότι οι Ρομαντικές ιδέες περί πρωτοτυπίας, αυθορμητισμού και αυτο-έκφρασης, καθώς και η σχετική αρχή περί «οργανικής μορφής», ήταν ασυμβίβαστες με την έννοια του είδους, το οποίο είχε στηριχθεί στην αρχή της σύμβασης και της μίμησης· η διάβρωση των ειδολογικών διακρίσεων και η διάλυση της ειδολογικής θεωρίας ήταν συνεπώς αναπόφευκτες συνέπειες της μετάβασης από μια μιμητική σε μια εκφραστική ποιητική.³ Μέσα από αυτό το πρίσμα, η Ρομαντική λογοτεχνική επανάσταση δεν αφορούσε και τόσο στην αναδιάταξη της ειδολογικής ιεραρχίας —στην επικράτηση κάποιου ευνοημένου είδους, παλαιού ή νέου— όσο στην ανάδυση μιας νέας λογοτεχνικής συνείδησης, η οποία αναγνώριζε ελάχιστες, ενδεχομένως, μορφικές συμβάσεις, και, σύμφωνα με τα λόγια ενός κριτικού, «επέφερε μια εικονική εξαφάνιση όλων των παραδοσιακών ειδών».⁴

Η πρόσφατη έρευνα αμφισβήτησε την αντι-ειδολογική υπόθεση και παράλληλα τάχθηκε κατά της πρακτικής που εξισώνει τον Ρομαντισμό μ' ένα και μόνο δεσπόζον είδος. Στη σημαίνουσα μελέτη του *Poetic*

ελληνικού Ρομαντισμού (και ο Ρομαντισμός στον 19ο αιώνα)], σελ. 135-169· τα παραθέματα: σελ. 148].

2. *Athenaeum Fragments* (1798), αρ. 434: Friedrich Schlegel, *Philosophical Fragments* (μτφρ.: Peter Firchow), Μινεάπολη, University of Minnesota Press, 1991, σελ. 90 [=«Η θεωρία των ποιητικών ειδών του Φρήντριχ Σλέγκελ. Απόπειρα ανασύνθεσης με βάση τα αποσπάσματα από τα κατάλοιπα»: *Δοκίμια. Χέλντελιν, Σλέγκελ, Σίλλερ, Μπένγκιαμιν* (μτφρ.: Στέλλα Γ. Νικολούδη), Αθήνα, Εστία, 1999, σελ. 119-149· η μετάφραση του παραθέματος από το απόσπασμα 434: σελ. 132-133].

3. M. H. Abrams, *The Mirror and the Lamp: Romantic Theory and the Critical Tradition*, Νέα Υόρκη, Oxford University Press, 1953, Κεφ. 1 [=Ο καθρέφτης και το φως. Ρομαντική θεωρία και κριτική παράδοση (1953), (μτφρ.: Α. Μπερλής), Αθήνα, Κριτική, 2001].

4. P. W. K. Stone, *The Art of Poetry 1750-1820: Theories of Poetic Composition and Style in the Late Neo-Classical and Early Romantic Periods*, Λονδίνο, Routledge and Kegan Paul, 1967, σελ. 147. Βλ. επίσης: Robert Langbaum, *The Poetry of Experience: The Dramatic Monologue in Modern Literary Tradition*, Νέα Υόρκη, Norton, 1957, σελ. 232-233 και: Morse Peckham, «Toward a Theory of Romanticism», *Publications of the Modern Language Association of America*, 66/2 (1951), σελ. 5-23, ειδικότερα: σελ. 11.

Form and British Romanticism (1986) ο Stuart Curran συγχέντρωσε μια πληθώρα στοιχείων που καταδεικνύουν ότι οι Ρομαντικοί ποιητές κινούνταν με επάρκεια σ' όλο το μήκος ενός ευρύτατου ειδολογικού φάσματος, στο οποίο συμπεριλαμβάνονταν και ορισμένα είδη —το σονέτο, το έπος, η μυθιστορία— που αναβίωναν ύστερα από μια μακρά περίοδο παραμέλησης ή παρακμής. Για τον Curran, η έννοια της «ειδολογικής κατάρρευσης της αγγλικής ποίησης» αποτελεί έναν μύθο που διαδόθηκε από τους μεταρομαντικούς κριτικούς, όπως τον John Stuart Mill και τον John Keble, οι οποίοι σύγχυσαν την «αξιοσημείωτη ελευθερία», με την οποία οι Ρομαντικοί ποιητές χειρίστηκαν τα παραδοσιακά είδη, με «την ολική απελευθέρωση από αυτά».⁵ Ενώ η παλαιότερη κριτική είχε συνδέσει τον Ρομαντισμό με τη στένωση του ειδολογικού φάσματος —με τη σύγχυση των ειδολογικών ορίων ή την αφομοίωση των ποιητικών μορφών από τον λυρισμό—, ο Curran απέδειξε αντιθέτως ότι οι Ρομαντικοί, αντλώντας εν μέρει έμπνευση από την εκ νέου ανακάλυψη της ειδολογικής ποικιλομορφίας της Αναγέννησης, πραγματοποίησαν μια σημαντική επέκταση του ειδολογικού ρεπερτορίου. Άλλοι μελετητές συμπλήρωσαν τα ευρήματα του Curran χαρτογραφώντας τη ρομαντική χρήση κι άλλων ποιητικών μορφών —π.χ. της ελεγείας, των γεωργικών, της σάτιρας— και την αξιοποίηση νέων ειδών ή οιονεί ειδών, όπως ήταν το «ποίημα συνομιλίας», το «σκίτσο» και το «απόσπασμα».⁶ Παρά τη ρητορική της αντίστασης στο είδος, η οποία ενίοτε αποτελούσε μέρος των αυτοαναφορών του Ρομαντισμού, τα δεδομένα που αντλούμε μέσα από την ποίηση υποδηλώνουν ότι οι Ρομαντικοί συγγραφείς ήταν στην πραγματικότητα γοητευμένοι από την έννοια της ποιητικής μορφής, του «μορφικού παράγοντα» (όπως τον αποκαλεί η Susan Wolfson) και ότι «η πολιτικοποίηση της μορφής [...] ήταν ζωτικότερης σημασίας για τη Ρομαντική ποιητική απ' ό,τι ο αντι-φορμαλισμός με τον οποίο συνδέθηκαν αναδρομικά».⁷

5. Stuart Curran, *Poetic Form and British Romanticism*, Νέα Υόρκη, Oxford University Press, 1986, σελ. 207-208.

6. Βλ. την ενότητα: «Romanic Forms»: *Romanticism: An Oxford Guide* (επιμ.: Nicholas Roe), Οξφόρδη, Oxford University Press, 2005· και τα κεφάλαια για το είδος: *A Companion to Romanticism* (επιμ.: Duncan Wu), Οξφόρδη, Blackwell, 1998, και: *The Blackwell Companion to Romantic Poetry* (επιμ.: Charles Mahoney), Οξφόρδη, Blackwell, 2010.

7. Susan J. Wolfson, *Formal Charges: The Shaping of Poetry in British Romanticism*, Στάνφορντ, Καλιφόρνια, Stanford University Press, 1997, σελ. 20-

Σε παρόμοια συμπεράσματα οδηγήθηκαν και οι πρόσφατες μελέτες γύρω από την πεζογραφία και το θέατρο του Ρομαντισμού. Σε αντίθεση με την παλαιότερη κριτική, η οποία αντιμετώπισε την περίοδο του Ρομαντισμού ως καλλιτεχνικά κυριαρχούμενη από την ποίηση, οι σύγχρονοι ιστορικοί της λογοτεχνίας αναγνωρίζουν ότι επρόκειτο για μια κρίσιμη φάση που διαδραμάτισε σημαντικό ρόλο στην άνοδο του μυθιστορήματος, ότι συνιστά μια μετρήσιμη εξέλιξη τόσο ποσοτικά —από την άποψη των αριθμών των πωλήσεων, των κερδών και του αριθμού των συγγραφέων και των αναγνωστών— όσο και ποιοτικά —από την άποψη της τεχνικής πολυπλοκότητας και της πνευματικής φιλοδοξίας. Η εξάπλωση των ειδολογικών παραλλαγών, που κάποτε εθεωρείτο ως σύμπτωμα καλλιτεχνικής παρακμής, τώρα ερμηνεύεται ως ένδειξη δύναμης: η λίστα των μυθιστορηματικών υποειδών περιλαμβάνει, μεταξύ άλλων, γοτθικά και συναισθηματικά μυθιστορήματα, ιστορικές μυθιστορίες, εθνικούς μύθους, μενίππειες σάτιρες, «μυθιστορήματα του «ασημένιου πιρουνιού»» («silver fork novels») και δύο ιδεολογικά αντίθετες (αλλά τυπικά παρόμοιες) μορφές πολιτικής μυθοπλασίας, τις οποίες οι κριτικοί έχουν ονομάσει «ιακωβινικό» και «αντι-ιακωβινικό» μυθιστόρημα.⁸ Όλες αυτές οι μορφές βρήκαν μια θέση στην κερδοφόρα αγορά της μυθοπλασίας, η αντιμετώπιση του μυθιστορήματος από την κριτική βελτιώθηκε και το είδος άρχισε (τουλάχιστον σε ορισμένους κύκλους) να γίνεται αποδεκτό ως μέρος του ειδολογικού κανόνα.⁹ Η βιογραφία και το νέο της παρακλάδι, η «αυτοβιογραφία» (ένας όρος που επινοήθηκε γύρω στο 1800), είχαν την ίδια επιτυχία: απόδειξη αυτού αποτελεί η άνθιση του λεγόμενου «προσωπικού δοκιμίου» («familiar essay»), ενός είδους του οποίου η πορεία αντανάκλα κατά ενδιαφέροντα τρόπο εκείνην της λυρικής ποίησης.¹⁰ Η περίοδος είναι επίσης αξιοσημείωτη

21, 27· *Romanticism and Form* (επιμ.: Alan Rawes), Μπέϊσινγκστούκ, Palgrave Macmillan, 2007.

8. Γι' αυτά και γι' άλλα υποείδη, βλ.: Gary Kelly, *English Fiction of the Romantic Period, 1789-1830*, Λονδίνο, Longman, 1989, και: *The Cambridge Companion to Fiction in the Romantic Period* (επιμ.: Richard Maxwell-Katie Trumpler), Κάμπριτζ, Cambridge University Press, 2008.

9. Homer Obed Brown, *The Institutions of the English Novel*, Φιλαδέλφεια, University of Pennsylvania Press, 1997.

10. Για τη σύνδεση του δοκιμίου με τη λυρική ποίηση, βλ.: Thomas McFarland, *Romantic Cruxes: The English Essayists and the Spirit of the Age*, Οξφόρδη, Clarendon Press, 1987. Στην πρόσφατη βιβλιογραφία για τη βιογραφία περι-

για την ανάπτυξη της ταξιδιωτικής γραφής, της εκπαιδευτικής γραφής, της επιστημονικής γραφής και πολλών άλλων ειδών του πεζού λόγου, που διαδόθηκαν εν μέρει χάρη στη σημαντική διεύρυνση του περιοδικού τύπου. Όπως και το μυθιστόρημα, πολλά από αυτά τα είδη υπέστησαν σημαντικούς μορφολογικούς μετασχηματισμούς, ενώ ο πειραματισμός που χαρακτηρίζει τη Ρομαντική ποίηση γίνεται επίσης εμφανής σε πολλούς τομείς του πεζού λόγου. Πράγματι, αυτήν την εποχή η ποίηση και η πεζογραφία ήταν άρρηκτα συνδεδεμένες ως προς την ανάπτυξή τους· η μία τροφοδοτούσε την άλλη ακόμα και όταν ανταγωνίζονταν για την κυριαρχία. Η εμπορική επιτυχία στον τομέα του δράματος, αν εξαιρέσουμε το θέατρο ρεπερτορίου, περιορίστηκε κυρίως στα δημοφιλή είδη, ειδικότερα στο μελόδραμα και στις παραλλαγές του, όπως είναι η παντομίμα, η αρλεκινιάδα και η burletta.¹¹ Η ιδεολογική λεπτότητα είναι άγνωστη στο μελόδραμα και στο πλαίσιο αυτό ο «μορφικός παράγοντας» συχνά προσδιόριζε απλώς την ηθική και πολιτική προπαγάνδα (ριζοσπαστική ή συντηρητική), για την οποία είναι διαβόητο το είδος. Όμως η εποχή αυτή παρήγαγε επίσης, εν μέρει ως αντίδραση στο μελόδραμα, πιο εκλεπτυσμένα είδη πολιτικού και φιλοσοφικού δράματος, που είχαν συχνά συνειδητά ως πρότυπο προγενέστερες δραματικές μορφές, όπως η αρχαιοελληνική τραγωδία, η τραγωδία της ελισαβετιανής περιόδου, οι μεσαιωνικές δραματοποιήσεις αγιολογικών βίων ή η καρολίνεια μάσκα.¹² Σε αυτά περιλαμβάνονται ορισμένα από τα πιο καινοτόμα από μορφική άποψη θεατρικά έργα της περιόδου, μεταξύ των οποίων και το *Plays on the Passions* (*Έργα επί των Παθών*) (1798)

λαμβάνονται: Annette Cafarelli, *Prose in the Age of Poets: Romanticism and Biographical Narrative from Johnson to De Quincey*, Φιλαδέλφεια, University of Pennsylvania Press, 1990· *Romantic Biography* (επιμ.: Arthur Bradley-Alan Rawes), Όλντερσοτ, Ashgate, 2003· James Treadwell, *Autobiographical Writing and British Literature, 1783-1834*, Οξφόρδη, Oxford University Press, 2005.

11. *Melodrama: The Cultural Emergence of a Genre* (επιμ.: Michael Hays-Anastasia Nikolopoulos), Μπέισινγκστούκ, Macmillan, 1999· David Mayer, *Harlequin in his Element: The English Pantomime, 1806-1836*, Κάιμπριτζ-Μασαχουσέτη, Harvard University Press, 1969· για την burletta, βλ.: David Worrall, *The Politics of Romantic Theatricality, 1787-1832: The Road to the Stage*, Μπέισινγκστούκ, Palgrave Macmillan, 2007.

12. Για μια συνολική θεώρηση, βλ.: *The Cambridge Companion to British Theatre, 1730-1830* (επιμ.: Daniel O'Quinn-Jane Moody), Κάιμπριτζ, Cambridge University Press, 2007.

της Joanna Baillie, η αλληγορική μάσκα *The Descent of Liberty* (*Η Κατάβαση της Ελευθερίας*) (1815) του Leigh Hunt, τα «δραματικά ποιήματα» και «τα μυστήρια» του Byron, και το «διθυραμβικό, γραμμένο σε ανθηρό γοτθικό ύφος», *Death's Jest Book* (*Αστεία για τον θάνατο*) (1819) του Thomas Lovell Beddoes. Ακόμα και στο μελόδραμα, οι μελετητές έχουν εντοπίσει ορισμένα στοιχεία μορφικής εφευρετικότητας που κατά το παρελθόν είχαν περάσει απαρατήρητα, καθώς και μια προτίμηση στον ειδολογικό πειραματισμό —τον οποίο συμμεριζόταν το κοινό της εποχής, παρότι σπάνια τον ενέκριναν οι κριτικοί—, που υπερέβαινε τον συνδυασμό μουσικής και δράματος, δηλαδή τα συστατικά του στοιχείου. Ο χορός, οι ακροβατικές επιδείξεις, τα ηχητικά εφέ και πολλά είδη οπτικού θεάματος έγιναν αναπόσπαστο μέρος του μελοδράματος, ένας ειδολογικός υβριδισμός ο οποίος προκύπτει εν μέρει από τον νομικό περιορισμό που δεν επέτρεπε στα «παράνομα» (μη αδειοδοτημένα) θέατρα να μεταχειρίζονται τον προφορικό λόγο.¹³ Παρά τον περιοριστικό, από ορισμένες απόψεις, χαρακτήρα της εν λόγω απαγόρευσης, θα πρέπει να επισημανθεί ότι αποτέλεσε ένα κίνητρο καλλιτεχνικής δημιουργικότητας και ότι συμβάλλει στην αιτιολόγηση αυτού που οι Jeffrey Cox και Michael Gamer αποκαλούν «αικίνητο εκλεκτικισμό», για τον οποίο βέβαια φημίζεται το δράμα αυτής της εποχής.¹⁴

Σε μια παρόμοια δυναμική στηρίζεται και η άνοδος της γελοιογραφίας και της έντυπης σάτιρας, δύο οιονεί λογοτεχνικών ειδών εξ ορισμού εκλεκτικών, καθώς βασίζονται σε υπαινιγμούς σχετικούς με την επικαιρότητα και σε παρωδιακές τεχνικές που έχουν ως στόχο το περιεχόμενο, τη μορφή αλλά και τον εκδοτικό μορφότυπο άλλων εκδόσεων. Ενώ η Ρομαντική εποχή έχει εδώ και καιρό αναγνωριστεί ως η χρυσή εποχή τόσο της γελοιογραφίας όσο και της κειμενικής παρωδίας, η πρόσφατη έρευνα έχει τονίσει τη σχέση των δύο μέσων και έχει υπογραμμίσει τους τρόπους βάσει των οποίων συνδυάζονται τα οπτικά και τα κειμενικά στοιχεία. Οι λογοτεχνικές σάτιρες, όπως η μπαλάντα του Shelley *The Devil's Walk* (*Ο Περίπατος του Διαβόλου*) (1811), η οποία κυκλοφόρησε σε μονόφυλλο, ή η παρωδιακή «τραγωδία» του για την υπόθεση της βασίλισσας Caroline, *Swellfoot the Tyrant* (*Βασιλιάς*

13. Jane Moody, *Illegitimate Theatre in London 1770-1840*, Κάμπριτζ, Cambridge University Press, 2000.

14. «Εισαγωγή»: *The Broadview Anthology of Romantic Drama* (επιμ.: Jeffrey N. Cox-Michael Gamer) Πήτερμπορο-Οντάριο, Broadview, 2003), σελ. xvii.

Ποδάγρας) (1810) ή ακόμα και το κωμικό έπος του Byron *Ντον Ζουάν* (1819-1814),¹⁵ θα ήταν αδιανόητα χωρίς τη ζωνρή δημοσιογραφική υποκουλτούρα της περιόδου, η οποία προώθησε μια συνεχή εναλλαγή ανάμεσα στο κειμενικό και το οπτικό, στο καλλιεργημένο και το χυδαίο, στο λογοτεχνικό και το πολιτικό. Αυτή η υποκουλτούρα έχει αρχίσει να μελετάται ολοένα και περισσότερο για το καθαυτό αισθητικό της ενδιαφέρον και όχι απλώς ως πλαίσιο για τη διαμόρφωση των έργων του κανόνα. Όπως παρατηρεί ο Marcus Wood, ο «μορφικός πλούτος», για παράδειγμα, των έργων του William Hone και του George Cruikshank ανταγωνίζεται εκείνον των μεγάλων Ρομαντικών ποιητών και η ανάγνωση αυτών των καλλιτεχνών «απαιτεί την κατάργηση των ειδολογικών διακρίσεων και των εννοιών της υψηλής και της χαμηλής τέχνης».¹⁶ Το γεγονός ότι η σάτιρα συνιστά ένα διδακτικό, προπαγανδιστικό μέσο, δεν την καθιστά λιγότερο καλλιτεχνική και Ρομαντική, αν και η εξέχουσα θέση της σ' αυτή την περίοδο ενδεχομένως να απαιτεί την αναθεώρηση των απόψεών μας για τον δήθεν αντι-διδακτικό χαρακτήρα της Ρομαντικής τέχνης (ένα θέμα που πραγματεύομαι στο Τρίτο Κεφάλαιο). Το πόσο θεωρητικά και ιστορικά ενσυνείδητες μπορούν να γίνουν αυτού του είδους οι τοποθετήσεις καταδεικνύεται στο μνημειώδες *History of Parody (Ιστορία της παρωδίας)* του Hone, ένα ημιτελές *Μείζον έργο*, του οποίου η συγγραφή οφείλεται στην επιτυχή χρήση των ιστορικών στοιχείων που είχε χρησιμοποιήσει προς υπεράσπιση του εαυτού του στη δίκη του για τον βλάσφημο και ανατρεπτικό λίβελλο του 1817¹⁷ – μια ενδιαφέρουσα επίδειξη της νομικής χρήσης του είδους (υπεράσπιση όχι του είδους αλλά διά μέσου του είδους). Η ανάλυση του John Strachan γύρω από την κουλτούρα της διαφήμισης αποκαλύπτει έναν ακόμα «κλάδο της λογοτεχνίας», ο οποίος διαθέτει σημαντικές διασυνδέσεις με πιο γνωστά Ρομαντικά είδη, ενώ την ίδια στιγμή αποτελεί από μόνος του ένα πεδίο καλλιτεχνικής καινοτομίας.¹⁸

15. Βλ.: Λόρδου Βύρωνα, *Ντον Ζουάν* (μτφρ.: Μαρία Ι. Κεσίση), τόμ. Α': *Άσματα 1-4*, τόμ. Β': *Άσματα 5-8*, τόμ. Γ': *Άσματα 9-16* (τέλος έργον Ντον Ζουάν), Αθήνα, Εκδόσεις Σπανού, 1981, 1985 και 1987 (σ.τ.ε.).

16. Marcus Wood, *Radical Satire and Print Culture 1790-1822*, Οξφόρδη, Clarendon Press, 1994, σελ. 269.

17. Ό.π., σελ. 12.

18. John Strachan, *Advertising and Satirical Culture in the Romantic Period*, Καίμπριτζ, Cambridge University Press, 2007.

Ένα από τα κίνητρα των πρόσφατων εργασιών για τα Ρομαντικά είδη αποτελεί η επανεκτίμηση της έννοιας του είδους από τη σύγχρονη λογοτεχνική θεωρία και η συνειδητοποίηση ότι πολλές από τις καίριες μεθοδολογίες που εφαρμόζονται σήμερα έχουν τις ρίζες τους στη Ρομαντική θεωρία περί ειδών.¹⁹ Να επικαλούμαστε, για παράδειγμα, τη μπαχτινική θεωρία περί «μυθιστορηματοποίησης» προκειμένου να εξηγήσουμε τις ειδολογικές εξελίξεις της Ρομαντικής εποχής συνιστά μια αναχρονιστική πρακτική, δεδομένου ότι η θεωρία του Bakhtin προκύπτει από το δοκίμιο των Goethe και Schiller «Über epische und dramatische Dichtung» («Περί επικής και δραματικής ποιήσεως») (1797) και από τις απόψεις του Friedrich Schlegel για την ειδολογική υπεροχή και εξέλιξη του *Μυθιστορήματος*.²⁰ Ομοίως, οι ειδολογικές θεωρίες του Νέου Ιστορισμού, παρά τον εκνευρισμό τους με τη «Ρομαντική ιδεολογία», έχουν πολλά κοινά με τις κοινωνιολογικές θεωρίες περί είδους του δέκατου όγδοου και του πρώιμου δέκατου ένατου αιώνα, μ' εκείνες για παράδειγμα των Herder, Shelley και Hegel, αν μη τι άλλο ως προς την προσπάθειά τους να συνδέσουν τις δεσπόζουσες πολιτισμικές μορφές μιας εποχής με τις κοινωνικές και οικονομικές δομές ή με το *Zeitgeist*.²¹ Ακόμα και οι σύγχρονες «γνωστικού» τύπου προσεγγίσεις του είδους, που παραμένουν σε πρώιμο στάδιο θεωρητικής επεξεργασίας,²² παρουσιάζουν αναλογίες με τις ειδολογικές θεωρίες του Διαφωτισμού και του Ρομαντισμού, μια σημαντική πτυχή των οποίων αφορούσε στη μετάβαση από τις μορφικές στις ψυχολογικές αντιλήψεις περί είδους. Ο σιλλερικός επαναπροσδιορισμός των ποιητικών ειδών βάσει των «τρόπων του αισθάνεσθαι» (*Empfindungsweise*) στο δοκίμιό του *Περί αφελούς και συναισθηματικής ποιήσεως* (1795-1796)²³ αποτελεί τη σαφέστερη διατύπωση αυτής της μετατόπισης του ενδιαφέροντος.²⁴ εντούτοις, η συγκεκριμένη αντίληψη είναι πιο διαδεδομένη και γίνεται ορατή

19. Βλ. την «Εισαγωγή» μου: David Duff, *Modern Genre Theory*, Χάρλοου, Longman, 2000.

20. Βλ. εδώ παρακάτω, Πέμπτο Κεφάλαιο, σελ. 332, υποσημείωση 33.

21. James Chandler, *England in 1819: The Politics of Literary Culture and the Case of Romantic Historicism*, Σικάγο, University of Chicago Press, 1998.

22. Βλ.: Peter Stockwell, *Cognitive Poetics: An Introduction*, Λονδίνο, Routledge, 2002.

23. Βλ.: *Περί αφελούς και συναισθηματικής ποιήσεως* (μτφρ.: Παν. Κονδύλης), Αθήνα, Στιγμή, 1985 (σ.τ.ε.).

24. Βλ. εδώ παρακάτω, Δεύτερο Κεφάλαιο, σελ. 196-198.